

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar
Year: 4 - Number: Special Issue (Özel Sayı) 1, p. 5-17, December 2020

16. Yüzyılda Midilli Sancağı'nda Bulunan Kaleler, Kale Görevlileri, Limanlar ve Güvenlik Temini

*The Sanjak of the Mtylene-Lesbos Castles, Castle Staff and Ports Security
Supply in Lesbos, in 16th Century*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.789947>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
03.09.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
07.12.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
25.12.2020

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Afşin Ünal
Erciyes Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü
afsin@erciyes.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-4730-2159>

Öz

Midilli Adası, Adalar Denizi'nin en stratejik adalarından biridir. Bu önemini Akdeniz ve Karadeniz boğazlarına giden yol üzerindeki konumuna ve Anadolu'ya olan yakınlığına borçludur. Sahip olduğu bu konum sayesinde Midilli hem boğazların, hem de Batı Anadolu kıyılarının güvenliğinin sağlanmasında çok önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlı Devleti, adanın önemini ta en başından anladığı için, burayı fethettikten kısa bir süre sonra sancak haline getirecektir. Midilli'nin boğazlar ve Anadolu kıyılarının güvenliğinin sağlanmasındaki önemli yerinin yanında, Osmanlı deniz fetihlerinin gerçekleşmesinde de çok stratejik bir yeri vardır. Osmanlı donanması, bu adayı askeri bir üs olarak kullanmış ve Osmanlı Devleti'nin karalardaki üstünlüğünü denizlere de taşımayı, bu üsten aldığı lojistik destekle çok daha rahat ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Ada aynı zamanda önemli bir ticaret yolu üzerindedir. Her ne kadar, ticaretle öne çıkan bir ada olmasa da ticaret yollarının güvenliğinin sağlanmasında çok değerli katkıları olmuştur. Adanın sahip olduğu stratejik konumun farkında olan Osmanlı Devleti, bu adayı elinde tutabilmek için adada güçlü garnizonlar bulundurmaya ihmal etmemiştir. Bu çalışmada, Midilli'de 16. Yüzyılda Midilli kalesi ve kale görevlileri hakkında bilgi vererek, adanın güvenliğinin sağlanması konusunu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Midilli'nin coğrafi özelliklerinden ve önemli limanlarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Midilli, Sancak, Güvenlik, Kale

Abstract

Lesbos Island is one of the most strategic islands of the Aegean Sea. It owes this importance to its location on the road to the Mediterranean and Black Sea straits and its proximity to Anatolia. Thanks to this location, Lesbos has played a very important role in ensuring the security of both the straits and the Western Anatolian coasts. Since the Ottoman Empire understood the importance of the island from the very beginning, it will turn it into a sanjak shortly after its conquest. Lesbos has a very strategic place in the realization of the Ottoman sea conquests as well as its important place in ensuring the security of the straits and Anatolian coasts. The Ottoman navy used this island as a military base and carried out the superiority of the Ottoman Empire on the land to the seas, much more comfortably and quickly with the logistical support it received from this base. The island is also on an important trade route. Although it is not an island that stands out with trade, it has made invaluable contributions in ensuring the security of trade routes. Aware of the strategic position of the island, the Ottoman Empire did not neglect to have strong garrisons on the island in order to keep this island in its hands. In this study, we will try to enlighten the issue of ensuring the security of the island by trying to give information about Lesbos castle and its staff in the 16th century based on Ottoman Archive sources. We will also talk about the geographical features and important ports of Lesbos.

Keywords: The State of Ottoman, Mtylene-Lesbos, Sanjak, Security, Castle

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Ünal, A. A. (2020). 16. Yüzyılda Midilli Sancağı'nda Bulunan Kaleler, Kale Görevlileri, Limanlar ve Güvenlik Temini. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year: 4, Number: Special Issue (Özel Sayı) 1, December, p. 5-17.

Giriş

Türklerin Ege Adaları ile ilgisi Anadolu'nun fethi ile başlamıştır. Malazgirt Zaferi'nden 8-10 yıl sonra Batı Anadolu'da ilk Türk yerleşmelerine tanık olunmaktadır. Nitekim genç yaşta Anadolu'da tutsak edilen ve uzun süre Bizans sarayında yaşayan Çaka Bey, 1081 yılında, İzmir taraflarında bu bölgeye yeni gelmiş Türkmenleri, beyliği etrafında toplamayı başarmıştı. Bundan sonra da sık sık Ege Adaları'na ve Bizans'a karşı saldırılarda bulundu. Sakız, Rodos ve Sisam'ı ele geçirdiği söylenmektedir. I. Haçlı Seferi sonunda, Batı Anadolu kıyıları yeniden Bizans egemenliğine girince, Türklerin adalarla bağlantısı, geçici bir süre için kesilmiş oldu. Bu bağlantı Türk Beylikleri Dönemi'nde tekrar kurulmuştur. Bu ilişkiler, önceleri sınırlı bir düzeyde iken, Beylikler Dönemi'nde yoğunlaşmıştır. Selçuklular ve Türk Beylikleri Dönemi'nde yapılan akınlar bir yana bırakılırsa, çalışmamızın konusunu oluşturan Midilli Adası ve diğer Ege Adaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde, yüz yıla yakın bir süre içinde kesin olarak Türk egemenliği altına alınmışlardır. Midilli Adası'nın fethi ile Osmanlılar, Ege Denizi'nde mühim bir deniz üssüne sahip olmuşlar, bu suretle Anadolu sahillerinin dış düşmanlardan korunması kısmen temin edilmişti. Aynı zamanda, bu adanın alınması, Sultan II. Mehmet'i (Fatih) yeni bir takım düşüncelere sevk etmiş, nitekim Ege Denizi'nde birçok sömürgeye sahip Venedik ve Cenevizlilerin, deniz hareketlerini kontrol etmek için, kuvvetli bir donanma varlığının şart olduğunu anlamıştı. İşte, bu düşüncelerin gerçekleşmesi için, Sultan II. Mehmet, Midilli seferinden dönüşte, İstanbul'da ve memleketin sair yerlerinde tersaneler tesis edip, büyük gemiler inşa edilmesini emredecektir. Midilli Adası'nın 1462'de Fatih zamanında, Osmanlı hâkimiyetine geçmesi sonucunda, Venediklilerin Ege Denizi'ndeki nüfuzu kısmen sarsılmış, ada, Venedik veya müttefik donanmalarının adayı tekrar ele geçirmek gayesiyle yaptıkları hareketlerden zaman zaman zarar görmüştür. Midilli Adası, fethedilmesinden ve Mahmut Paşa tarafından bir sancak olarak oluşturulmasından itibaren, öncelikle Rumeli Eyaleti'ne dahil edilmiş ve uzun bir süre bu eyalete bağlı kaldıktan sonra, Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1533 yılında Kaptan Paşa Eyaleti-Akdeniz Adaları Eyaleti (Cezair-i Bahr-i Sefid)'nin, Barbaros Hayrettin Paşa'nın beylerbeyliği idaresinde, oluşturulmasıyla bu yeni eyalete dahil edilmiştir. Yeni şartlar ve ihtiyaçlar nedeniyle oluşturulan Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin merkezi Gelibolu livası idi. Böylece, Beylerbeyilik rütbesini de alan Kaptan Paşalar, "Paşa Sancağı" olarak yine eskiden olduğu gibi, Gelibolu Sancağı'na mutasarrıf idiler. "Paşa Sancağı" olan Gelibolu'dan başka, Kanuni'nin ilk zamanlarında eyaletin sancakları şöyle sıralanıyordu: Eğriboz, İnebahtı, Karlılı, Midilli ve Rodos. Beylerbeyliği'ne ait en erken tarihli liste, 1550 yılına aittir (Şahin & Emecen, 1999, s. 58-59), buna göre bu eyalet Gelibolu, Eğriboz, Karlılı, İnebahtı, Rodos ve Midilli'den ibarettir, ayrıca iki sancak adı belirtilemeksizin kaydedilmiş, tımarların tesbit ve dağıtımı ile ilgili merkezden tayin edilmiş memurlar olan "tımâr kethüdası" ve "tımâr defterdarı" da bu idari birim içinde yer almıştır. Eyaletin çekirdeğini teşkil eden üç sancak Gelibolu, Midilli ve Rodos'tur¹. Sancağın mülki idarecisi olan Sancakbeyi tayin edilmesinin ardından hemen kanunlara göre, adanın nüfus sayımı yapılmış ve ekonomik gelir kaynaklarının tespitine başlanmıştır ve bunlar hemen yazılı hale getirilmiştir. Ayrıca Anadolu'dan buraya göçler planlanmış ve Türk aileler de yerleştirilmiş, adanın güvenliği için kale inşa edilmiş ve askeri garnizon oluşturulmuştur².

Midilli Sancağı'nın Güvenliğinin Sağlanması

Osmanlı Devleti'nin en küçük idari birimi olan "sancak" idi ve sancakların mülki idarecileri Sancakbeyleri idiler. Sancaklarda ayrıca adaleti temsil eden bir "sancak kadısı" yani "şer'i hakim" bulunur, mahkeme işlerini görür davalara bakar ve devlet merkezinden sancağa gelen hüküm ve emirleri

¹ Daha fazla bilgi için bkz. İdris Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu": *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006, s. 57; Mahmut Şakiroğlu, "Cezayir-i Bahr-i Sefid", *TDV İslam Ansiklopedisi*, yıl: 1994, cilt: 8, s. 500; *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi* (haz. Heyet), Edit. Cevdet Küçük, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Yayınları, Ankara 2001, s.22.

² Ege adalarının Osmanlı öncesi, Osmanlı Hakimiyeti altındaki tarihine ve Osmanlı egemenliği altında uzun bir süre bulunan bu adaların nasıl ve hangi koşullarda elimizden çıktığına dair çalışmalar için bkz; Metin Tuncel ve İdris Bostan, "Dünden Günümüze Ege Adaları," *Coğrafya Dergisi*, yıl: 1998, sayı: 16, ss. 27-37; Ali Fuat Öreñç, "Türk Hakimiyetinde Ege Adaları Tarihi," *Yeni Türkiye*, yıl: 2000, sayı: 31, ss. 327-336; Necdet Hayta, "Ege Adaları Meselesi ve Ege Adalarının Türk Hakimiyetinden Çıkışı," *Hava Kuvvetleri Dergisi*, yıl: 2000, sayı: 336, ss. 79-85; Necdet Hayta, *Ege Adaları Sorunu: 1911'den Günümüze*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2006; Machiel Kiel, "Midilli", *TDV İslam Ansiklopedisi*, yıl: 2005, cilt: 30, ss. 11 - 14; Machiel Kiel, "The Island of Lesbos - Midilli Under The Ottomans, 1462 - 1912 Remarks On Its Population, Economy and Islamic Monuments", *II. National Symposium On The Aegean Islands 2 - 3 July 2004 Bildirileri*, 2004, ss. 54-61; 1981; Sırrı Erinç ve Talip Yücel, *Ege Denizi: Türkiye ile Komşu Ege Adaları*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988; Cevdet Küçük (ed.), *Türk Hakimiyetinde Ege Adalarının Yönetimi*, Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, 2002.

“şeriye sicili” denen defterlere kaydederdı. Bunun yanında bir kale, “dizdar” denilen kale komutanı ve emrinde askerleri bulunurdu. Bunlara bağı başka görevliler de vardı. Midilli Adası'nın özellikle denizden gelebilecek korsan saldırılarına karşı korunması, esasen Sancakbeyi'nin görev alanında olmakla beraber, Sancakbeyi'nin aynı zamanda diğ er ada sancak beyleri ile beraber denizci “derya beyleri” nden olması dolayısı ile, her yılın baharında Osmanlı Devleti'nin Donanma komutanı olan Kaptan-ı derya'nın emrindeki merkezi Osmanlı donanmasına katılır veya eğer devlet merkezinden görevlendirilmişse, diğ er ada Sancak beylerinden birisinin liderliğinde, Ege Denizi ve Akdeniz'deki, Osmanlı Devleti'nin, sahildeki yerleşim yerlerini ve ticaret gemilerini, düşman donanmalarından ve korsanlardan korumak ve denizdeki güvenliği sağlamakla vazifelendirilirdi. İşte bu nedenlerle, Sancakbeyi ve askerler, Ada'nın korunmasından, ne zaman biteceğı belli de olmayan bir süre uzak kalmakta idi. Bu yüzden Midilli Adası'nın korunması işinin kesintiye uğramaması için, Eyalet yöneticileri tarafından gerekli tedbirler alındığını, bazı düzenlemelere gidildiğini ve Adalar Sancakbeylerine emirlerin gönderildiğini devletin resmi kayıtları olan Mühimme defterlerinden öğrenmekteyiz.

Bununla ilgili bu defterlerinde yer alan bir kaydı örnek vermek gerekirse, Midilli Sancakbeyinin askerleri ve gemisiyle birlikte, Cerbe Deniz Savaşı'na katılması sebebiyle, 1560 yılında, Adada bulunan tımarlı sipahilerden Âdil'e gönderilen hükümd e, Midilli Beyi'nin bir kısım sipahilerle, merkez Osmanlı Donanması'na katıldığı ifade edildikten sonra, Adanın dış saldırı ve tehditlere karşı korunmasında bir sıkıntı ve aksaklık olmaması için, adada kalan sipahi ve diğ er askerlerle, ada liman ve kıyılarını dikkatli bir şekilde korumaları emredilmiştir³. Yine Başka bir Mühimme kaydında ifade edildiğı üzere, ada Sancakbeyinin, Osmanlı merkez donanmasına, ada sipahilerinin “cebelüleri” ile katılması gerektiğı, adada kalan sipahilerden ise, Sancakbeyi seferden dönünceye kadar, adayı her türlü saldırı ve tehdide karşı korumaları istenmiştir⁴. Osmanlı Devleti'nin, ana karadan uzak bölgelerde fetih faaliyetlerinde bulunduğu sıralarda, Osmanlı merkez donanmasına katılacak askerlerin miktarı haliyle adalardan da katılacak leventlerin katılmasıyla artmakta idi. Bu nedenle, adada daha az sayıda asker kalmaktaydı. Yine Mühimme kayıtlarından öğrendiğimiz bilgilere göre, Kıbrıs'ın fethinde, Midilli Sancakbeyi, üç bin akçeden fazla tımarı tasarruf eden sipahiler “cebelüleri” ile, eğer bunlar yetmez ise, kalelerde görevli “azap”⁵ lardan ve kale erlerinden tamamlayarak, kendi cebelüleri ile donanmaya katılmıştır. Cebelü askeri açıklayacak olursak; Tımar sahipleri yıllık gelirlerinin ilk 3 bin akçesini kendi geçimleri için ayırırlardı. Buna “kılıç hakkı” denirdi. Geri kalan gelirin her 3 bin akçesi için de tam teçhizatlı 1 adet atlı asker yetiştirmek ve gerektiğinde bunlarla birlikte savaşa katılmak zorundaydılar, işte bu askere “cebelü” adı verilirdi (Halaçoğ lu, 1991, s. 48). Ada muhafazasında da, üç bin akçeden az tımar tasarruf eden sipahiler, Alaybeyinin kumandasında kalmışlardır⁶.

Burada ada askeri güçlerinin, Osmanlı Donanmasına olan çok önemli hizmetlerini ve katkılarını yansıtmaması bakımından, Osmanlı tarihinden acı bir sayfayı hatırlamak yerinde olacaktır. İtalyan denizci devletlerinden olan Venedikliler, Akdeniz'in ortasında yer alan ve çok büyük stratejik önemi olan Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesini içlerine sindiremiyerek, bunu kabullenmeyip Papalığın da ısrarlı yönlendirmesi ile, bir Haçlı “kutsal ittifak” donanması hazırlayıp, Osmanlı donanmasının, kışlamak üzere İnebahtı Körfezi'ne çekilmesini fırsat bilerek, bu gaflet anından faydalanıp, Osmanlı donanmasının kısmen askerini dağıttığı bir anda 1571 senesinde ani bir hücumla, Osmanlı donanmasını nerdeyse tamamıyla ateşe vererek yok etmişti. Böylece, maalesef Osmanlı Devleti çok zor bir durumda kalmış ve donanmasını yitirmişti. Fakat yine de Osmanlı devleti gücünden hiçbir şey kaybetmediğini ispat etmek istercesine, donanmasını çok kısa sürede eskisinden daha güçlü bir şekilde inşa etmiştir (Danişmend, 1971, s. 401). Yeni donanma ile Akdeniz seferine çıkılarak, müttefik Haçlı

³ BOA MD, 3, s. 419/1202, “Erbâb - ı timardan Âdil'e hüküm ki... mûmâ-ileyh ta'yîn itdüğü sipâhlar ile ta'yîn itdüğü üzere hidmet - i muhâfazada olup ol cevânibde olan nevâhî vü kurâ ve yalıları hıfz idüp zarar u gezend irüşdürmekden hazer idesün”.

⁴ BOA MD, 6, s. 390/820, “Midillü Beğine hüküm ki... Hükm - i şerifüm varıncak sancağın sipahilerinin adet ve kanun üzere lazım olan yarar cebelülerin alup donanma - i hümayuna getirüp kendülerin cezîre - i mezbûre muhâfazası için alıkoyup kimesneyi himâyet emmeyüp kânûn üzere cebelülerin ihrâc etdürüp yoklama vâki' oldukda noksân üzere bulunmasından ihtiyâd idesün...”

⁵ Kale kuvvetleri içinde yer alan Azablar, XVI. Yüzyıla kadar Yeniçerilerin önünde bulunup ilk hücumu karşılamaktaydılar. Bundan sonra kale azabları da teşkil edilerek kale muhafazasında kullanılmıştır. Azab, bekar genç manasında olup, özellikle Anadolu'dan güçlü gençlerden oluşturulurdu. Bkz. Yusuf Halaçoğ lu, *Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991, Türk Tarih Kurumu Yayını, s.52.

⁶ BOA MD 12, s. 174/436, “Midillü alaybeğisine ve çeri başısına hüküm ki bundan akdem Midillü Beği olan Mahmûd dâme izzuhûya Midillü sipâhilerinden üç bin akçe timardan yukarı olanlardan kırk nefer sipâhî ve hisâr erlerinden yirmi nefer ve azebden yirmi nefer ve topçidan üç nefer kimesne alup gemilere koyup deryâda muhâfazaya varup kırk neferden mâ'adâ hurde sipâhileri cezîre-i Midillü muhâzası için alıkoyup hıfz etdirmen emrüm olmuş idi ol emr-i şerifim kemâ - kân mukarrer olmağın cezîre muhâzası için bâkî kalan hurde sipâhileri ile siz muhâfazada olmak emr idüp buyurdum”

donanmasına, Osmanlı donanmasının gücünden bir şey kaybetmediği gibi, eskisinden daha güçlü olduğu bir kez daha ispat edilmiş ve devletin sahip olduğu kıyı, liman ve sahillerin sahipsiz kalmadığı dosta düşmana gösterilmiştir. İşte bu bir nevi güç gösterisi ifade eden sefere, “derya beyleri” de denilen ada Sancakbeylerinin, sancaklarının bütün askerleriyle katılmaları Osmanlı merkez yönetimi ve Kaptan-ı derya tarafından emredilmiştir. Az miktarda askerle savunmasız bıraktıkları sancaklarını ise, adalarına en yakın olan, Anadolu’daki sancak beylerinin koruması ve savunması istenmiştir. Midilli Adası’nın güvenliğinin, bu seferde, Karesi Sancakbeyi tarafından, Rodos Adası’nın da, Menteşe Sancakbeyi tarafından kendilerine bağlı askerleri güvenliklerinin sağlandığını yine devletin resmi kayıtlarından öğrenmekteyiz⁷. Korsan saldırıları sebebiyle, Midilli Adası’nı savunmaya ve muhafazaya Karesi Sancakbeyi ve askerleri yetersiz kalınca, Midilli Kadısının merkeze durumu bildirmesi sonucunda, Saruhan Sancağı’ndan 300 sipahi, Alaybeyleri kumandasında, Midilli Adası’nın korunması ile görevlendirilmişlerdir. Fakat ne yazık ki, bütün bu görevlendirilen Sancakbeyleri de yetersiz kalınca, olanlar olmuş, zira bu zayıf durumdan, böyle bir vaziyeti zaten pusuda bekleyen korsanlar faydalanmışlardır. 1571’de Midilli Adası’na, iki korsan gemisi Girit adasından gelmiş ve ada bulunan Rum yerli ahalinin de yardımlarıyla, adada ikamet eden Müslümanların evleri ateşe verilip yakıldığı gibi câmil de yakılmış kullanılmaz hale getirilmiştir. Adada meydana gelen bu vahim olay üzerine merkezden 200 yeniçeri daha adaya destek amacıyla gönderilmiştir⁸. Bu acı hadise nedeniyle, halkta oluşan korku yönetim tarafından dikkate alınmış, bu yüzden daha önce bütün ada güçlerinin sefere katılmaları istenilmiş iken, Midilli Sancakbeyi’nin müracaatı neticesinde, 2.000 akçelik tımara sahip olan ve daha az tımar tasarruf edenlerle, Alaybeyi, ada muhafazasında kalmıştır⁹.

Merkez yönetimi adanın güvenliğini sağlamak için kalacak tımarlı sipahiler ile donanmaya katılacak tımarlı sipahileri, Midilli Sancakbeyi’ne önceden bildirmekteydi. Yapılacak olan seferin önemine göre, sipahiler gelirleri dikkate alınarak, sefere katılırlardı¹⁰. Ada Sancaklarının Sancakbeyleri’nin (Derya beyleri), diğer önemli görevlerini belirtecek olursak; ada ve deniz güvenliğini sağlamak için korsanlarla mücadele etmek, mal taşıyan ticaret gemilerinin güvenliğini sağlamak, ihracı yani dışarıya gayr-i müslimlere satılması yasak olan malların kontrolü ki, özellikle gayr-i müslimlere tahıl satışı yasaktı, devlet bunu bilerek yasaklamıştı zira üretilen tahıl devletin sahip olduğu bütün coğrafya için lazımdı ve önemliydi, bu yüzden kıtlık zamanları çok tehlikeli idi. Osmanlı iktisadi sisteminde piyasalarda, mal arzının artması teşvik edilmekte ve bunun için de ithalat genellikle kısıtlanmamaktadır. Sadece savaş halinde bulunulan ülkelerin mallarının ithali, iktisadî bakımdan savaş yapıldığı gerekçesiyle yasaklanıyordu. İthalatın kural olarak serbest bırakılması, ticarî faaliyetlere gösterilen kolaylıklar, arzı yeterli seviyede tutarak fiyat istikrarını kolaylaştırmış olmalıdır (Ünal, 2002, s. 162). Mal ithalatı serbest olmakla birlikte, sadece şarap gibi tüketimi yasak maddelerin ithali yasaktı (Ünal, 2002, s. 163).

İthalatın kolaylaştırılmasına karşılık, ülke için gerekli olan gıda maddelerinin, savunma araçlarının ve sanayi hammaddelerinin ihracı yasaktı. Belgelerden tespit edebildiğimize göre, tereke (buğday, arpa), bakliyat, bal, yağ, üzüm, incir, meşin, sahtiyan, silah, barut, kurşun, pamuk ipliği, pamuk, at, pamuklu bez, gön ve bal mumu gibi malların ihracı zaman zaman derya beylerine gönderilen emirlerle yasaklanmakta idi¹¹.

⁷ “Menteşe beğine hüküm ki sen kânün üzre müstahakk olduğun cebelülerinden ziyâde yarar âdemler tedârik idüp emrüm üzre kal’a-i Rodos muhâfazasında olasin bu husûslarda ihtimâm idüp ihmâlden hazer idesün ki noxsânı senden bilinüp mesûl olan mukarredir. Bir sûreti : Karesi beğine Midillü muhâfazasına kalup sipâhilerini mükemmel mukaddemâ emr - i şerîfüm olduğu mahalde hâzır...”, (BOA MD, 12, 546/1039).

⁸ BOA MD, 18, 84/184, “Yeniçeri kâdısına hüküm ki Molova kâdısı mektûb gönderüp Midüllü Adası’nda Kalonya Nâhiyesi’ne küffâr-ı hak-sâr kâdirgârlarından iki pâre harâmî Girit kalitesi gelüp kırk elli nefer müslimân evlerin garet ve hasârat eyleyüp muhafazaya ihtiyâcı vardır diyü arz etmeğin Midüllü muhâfazasına ikiyüz nefer yeniçeri gönderilmesin emr idüp buyurdum ki...”

⁹ BOA MD, 18, 142/300, “Midüllü beğine hüküm ki mektûb gönderüp bundan akdem hükm gönderilüp Midüllü ceziresi sipâhileri alây beğleri ile sefere hâzır olmak emrüm olup lâkin cezirenin hıfzı mühimmâtdan olup alây beği ile sipâhiler varınca cezire hâlî kalup kadîmden olgeldüğü üzre alây beği sipâhiler ile cezire muhâfazasında kalup yirlerine cebelü ve çevşenlü yarar tüfenk-endâz bedelleri gitmek hususun bildirmişsin. İmdi cezire - i mezbure sipâhilerinden iki bin akçe timardan ziyâde timarı olanlar sefere varmak emr idüp buyurdum ki...”

¹⁰ BOA MD, 22, 64/133, “Midüllü beğine hüküm ki mektûb gönderüp Midillü sipâhilerinin cebelüye kâdir olanları cebelülerin virüp kendüleri bu dahi alaybeğleriyle cezire muhâfazasında kalmaların bildirmişsin. İmdi cezire - i mezbûre sipâhilerinin timarları binbeşyüzden ziyâde olanların tüfenkleri ile müretteb vesâ’ir mükemmel yaraklarıyla donânma-i hümâyün gemilerine ta’yîn idüp timarları binbeşyüzden ekall olanları anda yalılar muhafazasına tayin etmeni emr idüp buyurdum ki...”

¹¹ BOA MD, 61, 95/228, “Sığla beğine hüküm ki, hala deryadan küffâr-ı hâksâra tereke vesair memnu’ olan meta’ virüldüğü istima’ olunup buyurdum ki,... küffâra virilmesi memnû olan metâ’ ki barut ve kurşun ve penbe ve rişte - i penbe ve yarar at ve kirpâs -

16. yüzyılda Akdeniz'de devletlerarası münasebetlerin dengesini kuran en önemli unsurlardan birisi de buğday ticareti idi¹². Çünkü her devlet kendi halkını düşünmek durumunda idi (Braudel, 1990, s. 673). Şurası da açıktır ki, zahire, özellikle buğday ticaretinin deniz yoluyla olması Akdeniz ve adalar için bir hayat şansıdır (Braudel, 1990, s. 681). Fakat tahıl ticareti için güvenlik her zaman şarttı. Bu güvenlik tedbirlerini beraberinde getiriyordu. Fakat meselenin ilginç olan tarafı ise, güvenliği hep Osmanlı Devleti almak durumunda kalıyordu. Aslında Osmanlı Devleti'nin iase politikası olarak tanımlayabileceğimiz bu olaylar zincirinde, Akdeniz ve Ege'de bulunan bütün ada beyleri adeta tahıl kontrol memuru gibi vazife görmüşlerdir. En çok görev verilen beyler ise Midilli ve Rodos Beyleri olmuştur. Derya beylerinin diğer vazifelerini saymaya devam edecek olursak; İstanbul'a gelip giden devlet görevlilerinin güvenliğinin sağlanması, İstanbul'a gidecek malların naklinin yapılması, gemi yapım ve bakımı için tersaneye malzeme ve ustaların gönderilmesi (Bostan, 1992, s. 129 vd.) yeralmaktadır.

Kaleler

XVI. Yüzyıl yerleşim birimlerinin kuruluşu düşünüldüğünde, bilindiği gibi dört tarafı surlarla çevrili olan kaleler, şehirlerin nüvesini teşkil ederler. Kalelerin, şehirlerin büyüyüp gelişmesinde büyük bir etken olduğu bilinmektedir. Midilli Sancağı'nda XVI. Yüzyılda iki adet büyük kale vardır, bu sayı XVII. Yüzyılda Sığı limanına kale ilavesi ile üçe çıkmıştır; kalelerden biri "nefs-i Midilli" de yani Midilli merkez kazasında ve diğeri de sancağın önemli kazalarından biri olan Molova'da bulunmaktadır. Günümüzde halen bu kaleler, bazı kısımları zarar görmüş olmalarına rağmen ayakta durmaktadırlar. Kale güvenliği ile görevli olan sipahilerin ve hisar erlerinin kale dışında ikamet etmeleri yasaklanmıştır. Zira adanın korunması, sahip olduğu stratejik konumundan dolayı, çok önem arzettiğinden ve de halkın rahatsız olmaması için, askerlerin kalelerde ikamet etmeleri konusunda, zaman zaman hükümler gönderilmiştir¹³. Midilli Adası'nın korunması ve savunması ile görevli olan askerler ile, denizde korsanlarla mücadele eden askerler, farklı askerler olup, çok gerekmedikçe, özellikle kalenin korunmasında vazifeli olan askerler, gemiye alınmamaya özen gösterilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak devlet merkezinden Midilli Sancakbeyi'ne, Kadısı'na ve Kale komutanı olan Dizdar'a sık sık hükümler gönderildiği resmi kayıtlardan anlaşılmaktadır¹⁴.

Midilli'de vazifelendirilen askerler ; sipahiler, hisar-kale erleri, topçu ve azaplar dört bölük halinde teşkil edilmiş olup, üçer ay adanın korunması için denizde, gemide hizmet ederler, senenin geri kalan zamanında ise kalede istihdam olunurlardı¹⁵.

1-) Midilli Kalesi: Midilli Kalesi, Kitab-ı Bahriye'de de belirtildiğine göre, "adanın gün doğusu tarafında poyraza karşı ve Anadolu karşısında sivri bir kayalık burnun üzerinde" kurulmuştur (Pirreisi, 1973, s. 143). Kale'nin harabeleri, Midilli merkez kazasının kuzeyinde denizle, yeşil bir çam ormanı arasında halen ayaktadır. Bu havalideki adalarda bulunan kalelerin en büyükleri arasındadır ve oldukça iyi muhafaza edilmiştir. Tarihin farklı dönemlerinde tamir edilmiş ve sağlamlaştırılmıştır. Kalenin, Bizans hâkimiyeti döneminde, Bizans Kralı Justinian tarafından inşa ettirildiği sanılmaktadır. Bununla birlikte Venedikli Francesco Gateluzzi zamanında önemli bir kısmının ikmal edildiği, güçlendirildiği ve böylelikle zapt edilmesinin çok zor olduğu belirtilmektedir. O zamanlar kale alanının içinde Kraliçe'nin sarayının bulunmasından dolayı kale "The Queen Palace" "Kraliçe Sarayı" olarak isimlendiriliyordu.

1 penbeve yarağ ve gön ve bal mûmı ve sahtiyan ve meşin ve terekedir zıkr olunan meta' küffar-ı haksara virilmekten ziyade hazer eylesün...".

¹² Osmanlı-Venedik ilişkileri içerisinde buğday alış-verişleri önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim Venedik arşivlerinde de buna dair bir çok belge mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Tayyip Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri", *Belgeler*, C.II, Ankara 1964, s. 119-220.

¹³ *BOA MD*, 22, 13/33, "Midüllü beğine hüküm ki... hisâr erenlerin kal'adan haric yirde gezdirmeyüp kal'ada temekkün itdirüp ve sipâh tâifesi dahi onat vechile zabt idüp re'âyâyâ zulm ve hayf itdirmeyüp muhtâc-ı arz olanı yazup arz idesün ve cezire-i mezburede kadîmden vigile bekleyüp haliya ba'zı âmil mani olup bekletdürmez imiş sen dahi göresin vaki' ise kadîmden olageldiği üzere beklelettürüp kimesneyi dahl itdürmeyesün...".

¹⁴ *BOA MD*, 6, 390/820, "Midüllü Beğine hüküm ki, mektûb gönderüp hükm - i şerif vârid olup sancağın askeriyile donanma - i hümâyûnuma hâzır olasin diyü fermân olunup lâkin donanma - i hümâyûn bir semte azîmet etdikde cezire - i Midüllü hâli kalup hıfz ve hırâseti lâzımdır sefer oldukça cezîre hâli konulmayup sipâh tâ'ifesinin cebellüleri sefere eşüp..."; *BOA MD*, 18, 142/300.

¹⁵ *BOA MD*, 14, 880/1288, "Midüllü beğine ve dizdârna ve azeb ağasına hüküm ki Sen ki sancak beğisin Südde - i sa'adetüme mektûb gönderüp Midüllü sipâhileri ve hisâr erleri ve topçu ve azabları kadîmden dört bölük olup üçer ay ada hıfzı için ta'yîn olunup kadırğa hizmetin ede gelüp hâlâ âdet-i kadîme üzere muhafaza için kadırğaya talep olundukta müstakill emr-i şerif olmayınca gemiye girmedüklerin ve iki yüz nefer şerif olan kadırgalarda 150-160 nefer yoldaş lazım olup kendü ademlerinden kırkbeş neferden ziyadeye kudretin olmadığın bildürüp ol babda her ne demiş isen mâlum oldu...".

Kale duvarları içinde oldukça iyi korunmuş, Roma veya Bizans dönemine ait, su ve hava geçirmeyen materyallerden yapılmış mahzenler mevcuttur. Kalenin kapılarında ve birçok noktasında Paleologos ve Gateluzzi ailelerinin hanedan armasına rastlamak mümkündür. Kale alanının altında, savaş zamanlarında kadınların ve çocukların korunabilmeleri için çok uzun sığınaklar yapılmıştır. Kaynakların söylediğine göre, bu sığınaklardan, kaleden çok uzak mesafelere uzanan çıkış kapıları mevcut idi. Kale duvarları ve istihkâmlar inşa edilirken ortaçağ mimarisinin şaheserleri göz önünde bulundurulmuş ve oldukça iyi korunmuşlardır. Osmanlı Türk egemenliğinde iken de zaman zaman restore edilmiştir (Kiel, 2004, s. 54-61).

Burada, adanın kale ve limanlarından bahsederken, 16. ve 17. yüzyıllarda “Adalar Denizi” inde seyahat etmiş, gezmiş, görmüş yabancı seyyahların¹⁶, özellikle İngiliz seyyahların, verdiği bilgiler çok değerlidir. Bu meşhur seyyahlardan bir tanesi İngiliz Bernard Randolph’dur (Randolph, 1998, s. 1-115). Hayatı hakkında fazla bilgi olmayan bu seyyahın 16.yüzyıl ortalarında yaşayan; Doğu Akdeniz’de özellikle Ege Denizi Adaları’nda, deniz yolu ile ticaret yapan bir İngiliz soylusu olduğu anlaşılmaktadır. Ege Takımadaları’ndan bahseden “*The Present State of The Islands In The Archipelago Sea of Constantinople*” isimli seyahatnâmesi, Oxford’da 1687 yılında yayımlandı (Randolph, 1998, s. 1-115). Bu kitabında Randolph, Girit Rodos ve İzmir Körfezi’ndeki ve “Arşipel” de denilen Ege Denizi’ndeki adaları; İstanbul ve Marmara Denizi’ni anlatmıştır. İşi gereği burada ticarî konularla ilgilenmiş çalışmalarını ve yazdıkların bu yönde yoğunlaştırmıştır. Maddî çıkarlarının harekete geçirdiği, kişisel gözlemlerinden yola çıkarak, bir antika meraklısından çok bir tüccarın bakış açısıyla gerçek şartları yansıtmıştır. Kitabın ilginç bir diğer yönü ise yer yer Osmanlı İmparatorluğu’nun Ege ve Akdeniz’deki deniz siyasetini ve hâkimiyetini göstermesidir.

Randolph, seyahatnamesinde Midilli hakkında şunları söylemektedir : “*Asya kıyılarındaki en büyük adadır; Önceleri “Lesbos” diye anılan bu ada İstanbul şehrinin başlıca “mısır ambarı” durumundaydı. Ahalisi azdır, başta geyik olmak üzere av hayvanları boldur. Burada gördüğüm kuvvetli ve çevik atlara başka yerde rastlamadım. Meralardan bol ürün elde edilir, ambarlarda her çeşit yiyecek maddesi depolanır, yolculuğumuz sırasında adadan fazla miktarda istirdiye ve midyeyi İzmir’e taşıdık. Midilli şarabının eşi, emsali yoktur, ismini adadan alan şehrin doğusunda nefis bir liman vardır. Uzaktan gemi kızakları ve tersane mevkiinin kalıntıları göze çarpmaktadır. Adanın kuzeybatısında “Petra” adlı mazbut kaleyle güzel liman göze çarpar. Bölgedeki oldukça büyük kasabada çoğunlukla Rumlar yaşar. Önceleri İda dağları şimdi ise Kazdağı diye anılan anakarayla ticaret yapmaktayken, dağlarda yaşayan Türkler ’den korktukları için aralarına sokulmaya cesaret edemezler. Adanın batı ucundaki “Siguri (Sığrı)” denen yerde gemileri barındıracak bir liman vardır, limana en yakın yer ise Petra’dır. Bu arada korsanların saldırısına uğrayan birkaç iskele ve koydan da söz etmeden geçemeyeceğim. Kuzeydoğuda “Spalmadori” (İtalyanca : yaymak, boyamak, kalafat etmek) diye adlandırılan birkaç ada yer alır. Korsanlar gemilerinin bakımını yaptırmak, kalafat etmek için buraya uğrar, sonra da İstanbul’a giden teknelerin önüne çıkarlarmış. Midilli’de ancak 10.000 Türk ile 20.000 kadar Rum yaşamaktadır...” (Randolph, 1998, s. 42-44).*

1570 tarihli, Midilli ve Molova Kadıları’na hitaben yazılmış bir Mühimme kaydında, Midilli Kalesi’nin 1.113 bedeni ve 42 bergosu yani kulesinin olduğunu ve Molova Kalesi’nin de 150 bedeni, 11 kulesi olduğunu öğreniyoruz¹⁷. Bu kaleler topçu, azap, hisareri, yeniçeri ve sipahi olarak 300 kadar asker ile muhafaza edilmektedir.

Kaleleri korumakla vazifeli askerler, kale dâhilinde oturup gece ve gündüz muhafaza hizmetinde bulunurlardı. Böylece, düşman tarafından yapılacak olan herhangi bir taarruza karşı hazır beklemekte idiler. Ancak, askerlerden bazıları kale haricinde ikamet ederek, halka eziyet ettikleri ve kaleleri korumasız bıraktıkları, Mühimme defter kayıtlarında yer almaktadır. Bu emir ve hükümler, aykırı

¹⁶ Adalar coğrafyası ve ekonomisi hakkında bilgi veren yabancı, özellikle İngiliz, seyyahlar için Bkz. Tanju Sarı, *Gezginlerin Gözüyle Bir İmparatorluk (İngiliz Seyahatnamelerinde 16. Yüzyıl Osmanlı İktisadi Yapısı)*, Göçebe yayınları, İstanbul 1998, 95 sayfa; Gülten Aybet, *16. ve 161. Yüzyıllarda Batı Seyyahlarına Göre Osmanlı İmparatorluğu*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1980; Orhan Burian, Türkiye Hakkında Dört İngiliz Seyahatnamesi, *Belleter* no: 51, Ankara 1951; Daniel Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, (Çev. Ayşen Anadol-Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

¹⁷ *BOA MD 14*, 493/695, “Midillü ve Molova kadılarına hüküm ki,.... Midillü kal’asının bin yüz on üç bedeni ve kır iki bergosu olup ve hisar erlerinden ve topçularından ve azeplerinden ve sipahi taifesidür ve gayridür cenge kâdir iki yüz elli kimesne olup,.... Molova kal’asının yüz elli yedi bedeni ve on bergosu kal’a da sakin olan il eri ve yeniçeri ekser sefere varup tahminen otuz nefer kimesne kalıp, kal’asında tevabî’inde cenge kâdir elli altmış nefer kimesne olup ademe ihtiyacı olup kal’aları havf üzere bulunduğu ve top ve tüfenkten gayri âlât-ı harbden nesne olmadığın bildirmişsin imdi...”

durumun önlenip, askerın kaleler içinde ikamet ederek, her an muhafazada bulunmaları hususunda Midilli Bey ve Kadısı'na hükümler gönderilmiştir¹⁸.

Midilli Kalesi, 16. asır sonlarında tamir görmüştür. 1579 tarihli, Midilli Kadısı'na hitaben yazılmış Mühimme hükmünden anlaşıldığına göre, 70.000 akçeye, halkın nöbetle üçer gün çalıştırılması suretiyle, harap yerleri tamir ettirilmiştir¹⁹.

2-) Molova Kalesi: Molova Kalesi, Molova kazasına hakim bir tepede inşa edilmiştir ve tamamıyla kazanın her tarafını görebilecek bir yerdedir. Bu kale de oldukça iyi korunmuştur ve Midilli'deki kaleden daha küçüktür. İnşa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, Midilli Kalesi gibi, Bizans döneminde yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Yalnız, bir defa Francesco Gateluzzi tarafından 1373 yılında restore ettirildiği bilinmektedir. Bu zaman süreci esnasında, bazı sağlamlaştırma ve tahkim etme, yenileme çalışmaları sayesinde, Molova kazasının, çok önemli bir ticaret limanı olması sağlanmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz ünlü İngiliz seyyah Bernard Randolph, Molova Kalesi hakkında şunları kaydediyor : "...Midilli şehrinin kuzeydoğusundaki yarımadanın kayaları üstünde Molova Kalesi isimli mazbut bir kale yükselir, eski tarzda inşa edilmiş mükemmel müstahkem bir mevkedir, yüksek surları, dört kulesi ve bir de hendeği vardır, hendeği daha alçak bir duvar çevreler, kaleye ancak asma köprüden geçerek girilebilir, bu müstahkem mevکیدen başka kıyıda da bir kale mevcuttur, kalenin geniş çaplı birkaç topu vardır..." (Randolph, 1998, s. 43).

Anlaşıldığı üzere XVI.yüzyılda Midilli adasında iki tane kalenin var olduğunu görmekteyiz. Bunlar Midilli, Molova kaleleridir. Midilli ve Molova kaleleri, fetihten beri mevcutken 1757'den sonra bunların arasına Sıgırı kalesi de dâhil olmuştur.

a-) Kale Görevlileri

Aşağıdaki tabloda, Tapu-Tahrir Defterleri'ne göre 1548 ve 1580-81 yıllarında Midilli ve Molova Kaleleri'nde bulunan Dizdar (kale komutanı), Kethüda²⁰, Kale eri vs. gibi çeşitli görevlilerin sayıları verilmiştir:

1548 ve 1580 Tarihlerinde Midilli ve Molova Kalelerindeki Görevlileri ve sayılarını gösteren tablo :

No	Görevliler	955/1548 Tarihinde Kaleler		988/1580 Tarihinde Kaleler	
		Midilli	Molova	Midilli	Molova
1	Dizdar-Kale komutanı	2	1	1	1
2	Kethüda	3	1	3	1
3	İmam Ve Hatip	8	2	9	2
4	Merdan-I Kal'a	22	1	127	30
5	Topçu Eri	33	6	35	6
6	Sertopçuyan	3		3	
7	Serbölük	15	2	14	1
8	Görevi Belirtilmeyenler	104	29	1	--
9	Mimar	1	--	--	--
10	Bevvab*	2	--	2	--
11	Tabbal*	--	--	1	--

¹⁸ BOA MD 22, 64/134, "Midilli beğine ve kadısına hüküm ki, ... mektup gönderüp, cezire-i Midillü'nün bazı yerlerinde vaki' olan kuleleri beklene gelmiş iken hâlâ müstahfızların ba'zısı kal'adan hariç yerlerde olmağın gereği gibi hıfz olunmayup havfdan hali olmadığın arz eylediğın ecilden buyurdum ki, vusûl buldukta zıkr olunan kal'alarda hıfz u hıraseti lazım olan yerleri muhkem beklettürüp ve hisar erlerine dahi gereği gibi tenbih ve te'kid eylesin ki hisardan haric yerlerde olmayup hıfz u hıraset üze olalar şöyle ki bade't tenbih gerü hisardan haric yerde olup hizmetlerinde ihmali olanları ahara tevcih idüp ve kendülerin yazup arz edesin cezire-i mezburenin hıfz u hıraseti umûr-ı mühimmedendir...".

¹⁹ BOA MD 41, 25/51, "Midilli kalesi Dizdarı sabıka kapıma mektup gönderüp, kal'a-i mezburenin haraba müşrif olan yerlerine yüz bin akçe tahmîn olmuş iken cezirede olan reaya üçer gün gelüp hizmet etmek ferman olunursa Midilli'de Azepler Ağası nâzır tayin olunursa yetmiş bin akçe ile tamir etmeyi uhdesine aldığı..."

²⁰ Kethüdâ tabiri, Osmanlı devlet teşkilâtında XV. yüzyıldan itibaren "bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı" anlamını da kazanmıştır. Devletin en üst kademesinde görev yapan sadrazamdan en alt seviyedekine kadar mülki ve askerî erkândan pek çok görevlinin kethüda unvanını taşıyan yardımcısı bulunmaktaydı. Bkz. Mehmet Canatar, "Kethüda", *TDAV, İslam Ansiklopedisi*, C.XXV., Ankara 2002, ss.332-334.

12	Meremmetçi*	1	--	1	--
13	Çavuş	1	--	--	--
14	Zemberekçi*	1	--	--	--
15	Hattabî*	2	--	--	--
	Toplam	198	42	197	41

*Bevvâb : Saray kapıcılarına verilen isim.

*Tabbal : Mehterhanede davul çalanlara verilen isim.

*Zemberekçi : Zemberek adı verilen silahı kullanan asker.

*Hattabî : Oduncu demektir, fakat kalede ne görev yaptığı tam tespit edilememiştir.

*Meremmetçi : Kalenin onarılması gereken yerlerini tamir eden zanaat ehli kimseler.

Tabloda da görüldüğü üzere, her iki tarihte de, birer eksikle, kale görevlilerinin sayıları hemen hemen değişmemiş gibidir. 1548 tarihli Timar İcmal Defteri'nde Midilli ve Molova müstahfizlarının timarları sayılırken, isimleri geçen, ama görevleri belirtilmeyenlerin büyük bir kısmı, merd-i kal'a (kale eri) olsa gerektir.

b-) Kaleler'de Bulunan Silahlar (Cephanelik)

Midilli Sancağı'nın, 16. yüzyıla ait Tapu-Tahrir Defterleri içerisinde bulunan 1581 tarihli Mufassal Defter'de, "yarakhâ-i kal'a-i Midillü" başlığı altında, Midilli Kalesi'nde, o tarihlerde hangi silahların ve muhafızlara ait malzemelerin bulunduğuna dair bir liste verilmiştir²¹. Bu listeyi aynen vermeyi uygun bulduk. Listede silah ve cephaneye durumu şöyle belirtilmiştir:

"top-ı Badaluşka²², 2 adet, 22 vukiyye atar,

top-ı Şayka²³, 1 adet,

top-ı Şayka-yı diğer, üç adet, eniklü, biri demir ikisi tunç,

top-ı Darbzen (Darbozan)²⁴, 1 adet, eniklü,

top-ı Badaluşka-i diğer, 1 adet, 15 vukiyye atar,

top-ı Kanun (?), 1 adet, 10 vukiyye atar,

top-ı Şayka, tunç, 2 adet,

top-ı Şayka, 1 adet, demir hazinelü, kovanlu,

top-ı Şayka, 1 adet, tunç hazinelü,

top-ı Kanun-ı diğer, 1 adet, 8 vukiyye atar,

top-ı Kolonborna²⁵, 4 adet,

top-ı Şayka-yı diğer, eniklü,

top-ı Darbzen-i Şahî, 2 adet,

top-ı Prangı, 2 adet, eniklü, 8/10,

top-ı Şayka, 2 adet tunç eniklü,

top-ı Prangı, 4 adet, tunç, 3/7,

top-ı diğer Kolonborna, 1 adet 4'er vukiyye atar,

top-ı Şayka, 1 adet, kovanlu,

top-ı diğer Prangı, 4 adet, eniklü.....(?)

top-ı Şayka, 1 adet, eniklü, kapı önünde

top-ı diğer Şahî Darbzen, 9 adet,

top-ı Darbzen, 1 adet, Dizdar kulesinde

top-ı Şayka-yı diğer, 2 adet, yan topu,

²¹ TD 598, s. 112-113.

²² "Badaluşka" veya "Becaluşka": kale döğmeye mahsus büyük toplardan birinin adıdır, bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde Kapıkulu Ocakları II*, TTK. Yayınları, III.basım, Ankara 1988, s. 49.

²³ "Şayka": Osmanlı ordusunda muhtelif isimler altında ve başka çaplarda toplar kullanılmıştır. XV. asrın ortalarında ve İstanbul'un fethinde "şayka", "prangı" ve "havayı" denilen havan toplarının kullanıldığını görmekteyiz, bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II*, s.49; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı :16.Yüzyılda Tersane-i Amire*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1992, ss. 174-177.

²⁴ "Darbzen" veya "Darbozan": Osmanlı ordusunda sık kullanılan top çeşitlerinden biri, özellikle kalelerin muhafazasında kullanılırdı bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II*, s. 49.

²⁵ "kolonborna" diye zikredilen bu top, karada ve gemilerde kullanılan menzil topudur. Bu topun mermileri 3, 5, 7 okka gibi muhtelif ağırlıklarda idi bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II*, s. 49.

top-ı Şayka, 10 adet,
 top-ı Kolonborna, 3 adet,
 top-ı Badaluşka, 1 adet, 15 vukiyye atar,
 top-ı Badaluşka-i diğەر, 2 adet,
 top-ı Badaluşka, 1 adet, demir eniklü,
 kadife cebe²⁶, ma'mür, 180 adet,
 köhne cebe, 35 adet
(?) tolga²⁷, ma'mur, 112 adet,
 kadife tolga, demir kaplu, adet 188,
 tolga kavuğu (?), adet 60,
tolga, kâfirî, amelmânde (işe yaramaz) kalmış, adet 138,
 kadife tolga cebe, amelmânde kalmış, adet 84
 tahta cebe, kafirî, amelmânde kalmış, adet 6,
 sırk-ı köhne, amelmânde kalmış, adet 235
 tüfenk, ma'mür, adet 300,
 yay-ı köhne, adet 200,
(?) sırk, ma'mür, adet 201,
 toka-i zırh, adet 105,
 kevgîr (?), adet 3,
 keçe, adet 1,
 sırk demirü, adet 191,
 tahta kalkan, adet 300,
 köhne siham (?) zenberek, nısf anbar,
 kükürt, varil, adet 1,
 barut, dolu varil, adet 84,
(?) barut, kise, adet 190,
 güherçile, varil, adet 2,
 kumbara, varil, adet 2,
 yedi sandık tüfenk kundağı ve darbzen finduğu,
 darbzen finduğu, ma'mür, adet 400,
 mahzen-i tuz,
 mismar (?) -ı kebîr ve sagîr adet 90,
(?) süngü, adet 50,
(?) kürek, adet 571,
 kazma, adet 484,
 nacak, adet 150,
 tahta kurşun, adet 13,
 külçe kurşun, adet 4,
 kurşun top yuvalığı, adet 31,
 balta, adet 15,
 kazan-ı kebîr, adet 2,
 kazan-ı sagîr adet 2,
 köhne kılıç namlusu, adet 10,
 bakır güğüm, adet 1,
 kuyu çengeli, adet 1

Zikr olan mahzende bir ambar barud vardır, ambarının üç buçuk zira' eni var ve üç buçuk zira' uzununu var ve bir buçuk zira' kalınlığı vardır."

Adanın Coğrafi Özellikleri ve Limanlar

Antik çağlardaki adı, adanın ikinci kralı olan "Lesbus" un adına izafen "Lesbos" olmasına rağmen, merkez şehri olan "Mytilene" nin isminden dolayı, kaynaklarda geçen haliyle "Midillü" ya da

²⁶ "cebe": Muharebe esnasında düşman silahlarına karşı vücudu korumak için giyilen ve yekpâre olmayan zırh, kalın meşin elbise. Aynı manada olan cevşen kelimesiyle ekseriya "cebe ve cevşân" şeklinde beraber kullanılır bkz. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, 1986, Enderun Yay., s. 61.

²⁷ "tolga": başa giyilen demirden yapılmış miğfer.

“Midilli” şeklinde Türkçeleşmiştir. Ege Denizi’nde, İzmir Körfezi’nin kuzeyi ile Edremit Körfezi arasında, Anadolu kıyılarına 18 mil uzaklıkta yer alan Midilli Adası, coğrafi konum itibarıyla, Anadolu’nun bir parçası sayılır.

Ada, Edremit Körfezi’nin önünü kapatmakta ve Anadolu topraklarından, kuzeyde “Müsellim kanalı” ve doğuda “Midilli kanalı” ismi verilen iki boğaz ile ayrılmaktadır; bu boğazların genişliği öncekinde 8,5 km, ikincisinde 12 km düşmektedir. Ada’nın yüzölçümü 1.750 kilometrekaredir. Midilli Adası, kâidesi güneydoğu-kuzeybatı istikâmetinde uzanan, tepesi kuzeydoğuya dönük (Sykama Burnu, Piri Reis’te Köreke Burnu) (Pirireis, 1973, s. 144) kenarları yuvarlaklaştırılmış bir üçgen şeklinde olup, güneydoğudaki Malya (Piri Reis’te Varya) (Pirireis, 1973, s. 148). Burnu ve batıdaki Sığı (Sigrion) Burunları arasında uzanan kâidesi üzerinde, denize dar girişler ile açılan, fakat içeriye doğru genişleyen iki körfez bulunur; bunlar güneydoğuda Yera ve güneyde Kalonya Körfezleri olup, küçük tonajdaki gemiler için, bulunmaz birer sığınak yeri vazifesi görürler. Kalonya Körfezi (24 km uzunluk, azami 10 km genişlikte), Yera Körfezi’nden (18 km uzunluk, 5 km genişlik) daha büyüktür. Fazla yüksek olmamakla beraber oldukça dağlık bir görünüşü olan Midilli’nin zemin durumu, ada içerlerine iyice sokulan körfezler vasıtası ile parçalı bir manzara arz eder. Güneydeki iki körfez arasında en yüksek zirve bulunur ki, Olympos Dağı’nda Aya-ilya Tepesi’dır (940 m). Yera Körfezi’nin doğusundaki dar Malya Yarımadası üzerinde Amali Dağı (530m.), batıdaki yarımada üzerinde de Hypsilon Dağı (542 m), nihayet üçgenin kuzey köşesinde Karakaş (Lapetymnos Dağı 838 m) bulunur. Adanın geri kalan toprakları üzerinde, basık tepeler manzarası hakimdir, alçak ovaların başlıcasına, Kalonya Körfezi’nin kuzeyinde rastlanır, ovalar, adanın diğer kısımlarında tepelerin ayırdığı vadi tabanlarını ve dar kıyı düzlüklerini kapsar. Midilli Adası’nda, yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı Akdeniz iklimi hüküm sürer; bazı kış mevsimlerinde oldukça şiddetli, fakat süresiz soğuk baskınları kaydedilir. Adanın iklim şartları, hemen her türlü mutedil memleket mahsullerinin yetişmesine elverişli ise de, ziraât faaliyeti, tarla haline getirilmeye müsait toprakların azlığından, engele uğrar. Buna karşılık, alçak yamaçlar baştanbaşa üzüm bağları ve bilhassa zeytinlikler ile kaplıdır; yamaçlarda palamudundan istifade edilen meşelikler uzanır, yüksek sırtlar üzerinde de çam ormanları bulunur ki, Yera ve Kalonya Körfezleri’nin kuzey kısımları arasında uzanan saha “çamlık” adını muhafaza etmiştir. Ada halkının geçim kaynakları arasında zeytin yağı ve sabun imâli, şarapçılık ile beraber, kıyılarda yapılan balıkçılık (bilhassa sardalya) sayılabilir. Midilli merkez kazası, coğrafi konumunun elverişli olmasından dolayı, vilayetin en işlek limanı ve ticaret merkezidir. İkincisi Yera limanıdır ki, bu liman Ege Denizi’nde birinci derecede bir liman idi. Ada üzerinde bundan başka, Kalonya ve Sığı limanları bulunmaktadır²⁸. Önemli miktarda hayvan beslenen adada, ihtiyacı karşılayacak kadar buğday yetişmediğinden, bir miktar buğday ithal edilirse de, zeytinyağı, palamut, sardalya ihracatı, ithalatından fazladır, bilhassa zeytin ve zeytinyağı, ihraç maddesi olarak, adanın ticaretinde önemli bir rol oynamaktadır²⁹.

Meşhur “seyyah-i fakir” Evliya Çelebi, “Seyahatnâme”sinde bütün “Adalar Denizi”ni dolaştığı halde, maalesef Midilli Adası’na fazla yer ayırmamış, belki de buraya hiç uğramamış, sadece duyduklarını yazmakla yetinmiştir. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde, Midilli hakkında sadece şunları söylemektedir: “*Cezire-i Midillî, yüz seksen mildir, limanları ve kaleleri vardır, Anadolu’da Kazdağı câniblerine karîb bihiştâbâd ceziredir ve âbî, havası gayet latîftir ve andan hâsil olan penâyir rub’u meskunda nâziri yoktur*” (Evliya Çelebi Seyahatnamesi Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), 1935, s. 264-265). Görüldüğü üzere Evliya Çelebi, sadece adanın suyunun, havasının güzel olduğundan, bir de, o zamanlar için meşhur olan peynirinden bahsetmektedir. Piri Reis’in “Kitâb-ı Bahriyye”sinde ise Midilli’ye geniş bir yer ayrılmıştır. Ada’nın limanları ve kaleleri hakkında neler söylediğine bir bakalım :

²⁸ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriyye*, C.I, s. 143-152; Bernard Randolph, *The Present State of The Islands in The Archipelago (Ege Takımadaları)*, Oxford 1687, (Çev. Ümit Koçer), Yayınlayan Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1998, s. 42-44; Patrick Boulanger, “L’île de Mytilene et le negoce français au XVIII’e siecle”, *Les Villes dans L’Empire Ottoman: Activites et Societes*, (Direktör Daniel Panzac), Paris 1991, C.I, s. 273-298; Şemsettin Sami, *Kâmüsü’l Alâm (Uluslararası Tarih ve Coğrafya Sözlüğü)*, C.VI, İstanbul 1316, s. 4242-4243; Besim Darkot, “Midilli”, *İ.A. C.VIII.*, s.282-283; Sırrı Erinç, Talip Yücel, *Ege Denizi Türkiye İle Komşu Ege Adaları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1978, s.93; *Encyclopedia Britannica*, “Lesbos”, C.XVI, s. 488.; C.T.Newton, *Travels and Discoveries in The Levant*, London, 1865, C.I, s. 93-120.

²⁹ Konu ile ilgili olarak Bkz. C.T.Newton, *Travels and Discoveries in The Levant, London, 1865, C.I*, s. 82-84; Patrick Boulanger, “L’île de Mytilene et le negoce français au XVIII’e siecle”, *Les Villes dans L’Empire Ottoman: Activites et Societes*, (Direktör Daniel Panzac), Paris 1991, C.I, s. 273-298; Şemsettin Sami, *Kâmüsü’l Alâm (Uluslararası Tarih ve Coğrafya Sözlüğü)*, C.VI, İstanbul 1316, s. 4242-4243; Besim Darkot, “Midilli”, *İ.A. C.VIII.*, s.282-283; Sırrı Erinç, Talip Yücel, *Ege Denizi Türkiye İle Komşu Ege Adaları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1978, s.93; *Encyclopedia Britannica*, “Lesbos”, C.XVI, s. 488.

“Bu ada dağlık bir yerdir. Akarsuları vardır, çevresi yüz altmış mildir, en meşhur kalesi adanın gündoğusu tarafında poyraza karşı ve Anadolu karşısındadır. Sivri bir kayalık burnun üzerine kurulmuştur. Bu burnun iki tarafı iki limandır. Önündeki liman yıldız tarafındadır. Yeni Liman denir ve kâfir yapısı bir kalesi vardır, bu liman yıldız rüzgarına açıktır. Kible tarafındaki limana Eski Liman denir. Bütün rüzgârlara karşı muhafazalıdır, iyi bir limandır. Fakat büyük parçalar giremez sığdır (Pirireis, 1973, s. 143). Piri Reis, burada Midilli kalesinden bahsetmektedir. Kalenin kurulmuş olduğu burnun iki tarafında da “yeni” ve “eski liman” diye isimlendirilen iki liman olduğunu belirtmektedir. Bu iki liman dönemin en işlek limanları idiler. Sürekli olarak bu limanlarla, karşı kıyıda, Anadolu yakasında bulunan Ayazmend (Altınova) ile İzmir arasında canlı bir ticaretin olduğunu kaynaklarımızın verdiği bilgilerden öğrenmekteyiz.

“Kale önündeki yeni limanın altı mil kadar yıldız tarafında bir küçük adacık vardır, o adacığa Baltaoğlu Adası denir. Adanın, Midilli kalesi tarafından yana olan boğazdan geçerlerse yedi kulaç su vardır. Fakat ekseri gemiler poyraz taraftaki boğazdan girip çıkarlar, çünkü denizden gelip gitmeğe daha elverişlidir. Bu adacıktan on dört mil yıldız tarafı Tokmak ve Manide Adaları' dir. O adaların Midilli adasına yakın olan adaya Kesenderlik derler. Sarp bir adadır. Deniz tarafından olan adaya Küçük Tokmak derler. İki adanın ortası sığ yerlerdir. Çekinmek lazımdır. Bu sığlardan gemi geçmez. Kesendirlik Adası'na yakın yürürlerse, iyi havalarda kürekle kadirga da geçer. Tokmak'a Midilli kalesi tarafından gelinirse bir akça adacık sol tarafta kalır. Büyük Tokmak sağ tarafta kalır. İçeri girip palamarı Büyük Tokmak'a bağlarlar, demiri Midilli adasına karşı atıp yatarlar. Limana yıldız tarafından girmek lazım gelirse Midilli adası burnundan açık yürümek lazım gelir. Bölüm bölük döküntü büyük taşlar vardır..” (Pirireis, 1973, s. 143) Piri Reis, Midilli limanının önünde bulunan küçük küçük adacıklardan söz etmekte, gemicilerin bunların arasından geçerken zorlandıklarını bildirmektedir.

“Bu burnun karayel tarafına dolaşıktan sonra Köreke burnuna gelinir. Sarp taşlık bir burundur. Bu burnun kible tarafında ancak bir geminin yatacağı yer vardır. Daha evvel anlattığımız Tokmak Adası'ndan Molova Kalesi yirmi mildir. Molova, Midilli adasının yıldız tarafında, karayele karşı deniz kenarında bir yüksek yerdedir. O kalenin gün batısı tarafında, yani kalenin altında, yar dibinde bir küçük limancık vardır. O küçük limana sandallar girip yatar. Fakat kadirgalar için yatak yeri bu limandan altı mil ötededir. Burada iki ada vardır ki, kimseye faydası yoktur. Fakat Midilli adasına yakın olan ada ile Midilli arası iyi bir liman yeridir. Oraya yakın, Midilli Adası kenarında bir köy vardır. Bu köye Petre(Petra) köyü dendiği için limana da Petre Limanı denir. Bu limandan on iki mil günbatısı tarafında Ayatodori köyü vardır. Bu köyün önünde küçük gemiler yatarlar. Bu köyden on sekiz mil gün batısı tarafında Sığrı Limanı vardır. Bu limandan çıkıp Herse köyü önüne varıncaya kadar altı millik bir mesafe vardır. Bu yolda Sığrı Limanı ağzında bir çay vardır, Çohlinde derler. Çınarlar arasında bir çaydır. Bu çaydan Herse köyü beş mildir. Herse deniz kenarında büyük bir köydür. Köyün önü beyaz kumlu ve yufka sulu bir demir yeridir. Ekseri gemiler gidip yatarlar. Köyün önündeki bahçelerde kuyular vardır. O kuyulardan su alıp yollarına devam ederler. Yüz gemi aynı anda yatabilir, o kadar geminin kalabalık halkına su temin etmek kabildir...” (Pirireis, 1973, s. 144-145)

Piri Reis, adanın en işlek limanlarından bahsetmeye devam ediyor, bir üçgeni andıran adanın güney batısında yer alan ve iki büyük körfezden birisi olan Yera Körfezi'nin batısındaki küçük yarımada üzerinde, Anadolu kıyılarına nâzir olarak kurulmuş Midilli Kazası'ndan yukarıya, kuzeye doğru çıkıyor, Köreke Nahiyesi'nin bulunduğu, denize uzanan Köreke Burnu'na geliyor ve buranın çok sarp bir burn olduğunu ifade ediyor. Bu burnun altında küçük teknelerin girip çıkabileceği küçük bir liman olduğundan söz ediyor. Tekrar kıyı boyunca kuzeye çıkmaya devam ediyor ve üçgenin en kuzey ucunda bulunan Molova Kazası'na geliyor, buranın deniz kenarında çok yüksek bir yerde olduğunu zikrediyor, Molova Kalesi'nin hemen altında sahilde yine sandalların girip çıktığı küçük bir limancık olduğunu fakat asıl büyük kadirgaların girip çıktığı esas büyük limanın bu küçükten altı mil ötede olduğunu belirtmektedir. Molova önlerinde küçük küçük iki adanın bulunduğunu, ama bunların bir işe yaramadığını, fakat bu iki adacığın fırtınalara ve dalgalara karşı bir engel oluşturduğunu, dolayısıyla da gemiler için iyi bir liman oluşturduğundan bahsetmektedir. Daha sonra Molova'nın kıyı olarak güney batısında yer alan, Molova'ya bağlı Petra köyünü ve limanını zikrediyor. Petra'nın on iki mil günbatısında yer alan Ayatodoro isimli bir köyden bahsediyor ki, kullandığımız tahrir defterlerinde bu isimde bir köye rastlamadık. Daha sonra, adanın en batı ucuna giderek, burada yer alan Sığrı limanı ve köyünü anlatıyor. Piri Reis'in dediğine göre Sığrı önlerinde harap bir kalenin yanında geniş bir liman olduğunu buraya yüz parça geminin girip çıkabileceğini belirtiyor. Sığrı'ya 6 millik bir mesafede kıyıda bulunan Herse Nahiyesi'ne gelen Piri Reis, burasını köy olarak zikretmekte ve çok büyük bir alana yayıldığını

söylemektedir ki, Herse Nahiyesi de adanın batısında yer almaktadır. Herse'nin su kaynaklarının bol olduğunu ve gemilerin buradan içme suyu olarak yollarına devam ettiklerini de ayrıca belirtmektedir.

“Kalniye (Kalonya), bir büyük körfezdür, bu körfezin ağzından içeri kadar on sekiz mildir, bu körfezin etrafı dolaşılıp tekrar körfez ağzına gelinceye kadar kırkdört mildir. Körfezin ağzında Karbiye denen bir adacık vardır, o adacığın gün batısı tarafı sığdır, dikkat ederler. Bazı gemiler o sığlardan içeri girdikten sonra gündoğusu tarafındaki Fesleke köyü karşısına gidip demirlerler. Buranın nişanı: harap bir pirgostur. Onun karşısında yatarlar, fakat çektiriler bu sığlardan içeri girdikten sonra gün batısı tarafından Hızır İlyas Adası'nın yıldız tarafından dolaşılıp bu bucakta yatarlar. Küçük ada üzerinde Aya Yorgi Kilisesi vardır. Bunun önünde su yüzünden görünmeyen bir taş vardır, dikkat etmek lazımdır. Kalniye körfezinin ağzından Keleme Körfezi'nin ağzının gündoğusu tarafına kadar otuz mildir. İkisi arasında Kaline ağzının gündoğusu tarafından boğazı çıktıktan sonra ilk burun ucunda büyük bir taş vardır. Bu taş su yüzünden görünmez dikkat etmek lazımdır. Fakat limanlık günlerde o taş ile Midilli adası burnu arasından kadırğa geçer. O taşı gündoğusu tarafında bırakıp, tekrar gündoğusu tarafına Keleme Limanı'na karşı gidilirse, önüne bir büyük yumru burun gelir, bu burna Mersin burnu derler. O burnun gün batısı tarafında Virşe deresi vardır. O dereden bir çay akar, o çayı ve Mersin burnunu tekrar gündoğusu tarafına dolanıp Keleme Körfezi'ne doğru giderken yol üstünde Evriyanos (Orvanos) denen bir büyük dağın yumru burnu vardır. O burnun ucunda Melisa adası vardır. O adayı poyraz tarafına dolaşınca Keleme körfezi gelir. Körfezin nihayetinde Larisa Dağı vardır. O dağın dibindeki kaya arasından büyük bir su çıkar, bu sudan at geçemez, onun için taş döşeyerek bir köprü yapmışlardır, üzerinden yürüyüp geçerler, suyun deniz kıyısına yakın olan yerinde bir ılıca vardır. Gayet faydalı bir ılıcadır, ılıcanın karayel tarafları tarlalardır. Tarlaların ortasından Kelemide Çayı akar, çayın yakını Keleme köyleridir. Körfez ağzından çıkıp, Midilli kalesi tarafına dolaşırlarsa Varya (Varye) burnunun kenarları yufka sudur. Varya burnundan Midilli adası altı mildir” (Pirireis, 1973, s. 146-147). Piri Reis batıda Sığır limanı ve Herse köyünü geçtikten sonra, aşağıya yani güneye inmekte ve güneydoğuya doğru ilerleyerek, adanın en büyük körfezi olan Kalonya Körfezi'ne girmekte ve körfezin çevresinin 44 mil olduğunu belirtmektedir. Körfezin iç kısmında doğu tarafında Fesleke Nahiyesi'ni zikreden Piri Reis, gemilerin bazılarının buraya demirlediklerinden söz etmektedir. Piri Reis ayrıca Keleme Körfezi, isminde bir körfezin varlığından söz etmektedir. Piri Reis, adanın etrafını ve limanlarını böylece tasvir ettikten sonra, Midilli Adası'nın karşısında bulunan Anadolu kıyılarından bahsetmektedir.

SONUÇ

XV. ve XVI. Yüzyıllar bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun her bakımdan gücünün zirvesinde olduğu yüzyıllardı. Hakim olduğu topraklarda çok güçlü bir toprak sistemi ve siyasi organizasyon meydana getirmiş, muntazam ordusu ile güvenliği bu geniş coğrafyada temin etmiş, hatta bu orduyu sefer dışı zamanlarda hakim olduğu topraklarda dağıtmış, böylelikle ziraatın sürdürülmesini sağlamış (timar sistemi), herkes için adaletin sağlanmasına azami gayret göstermiş, ayrımcılığa ve adam kayırmaya hiçbir bir zaman müsaade etmemiştir. İmparatorluk topraklarının genişlemesiyle beraber kıyılara hakim olunması ve denizlere açılması sonrasında, yine muntazam bir deniz gücü yıllar içinde meydana getirilmiştir. Çünkü kıyıların güvenliğinin sağlanması sadece kara ordusu ile mümkün değildi, bunun yanında caydırıcı çok güçlü bir donanmaya ihtiyaç hasıl olmuştu. Deniz seferleri ve ardından gelen fetihlerle beraber, Anadolu ana karasının denizde uzantısı olan ve çok yakın bir konumda bulunan adalar ele geçirilmişti. Fatih Sultan Mehmet döneminde ilk ele geçirilen adalardan bir tanesi de Midilli Adası (1462) idi. Ardından diğer adaların da birer birer zaman içinde fethedilmesiyle beraber, İmparatorluğa ait bir adalar grubu ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin siyasi yönetim ve organizasyon usullerine göre bu adaların, devletin en büyük mülki idare birimi olan eyalet şeklinde teşkilatlanması uygun görülmüş ve Midilli'nin de içinde yer aldığı “Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti” yani “Akdeniz Adaları Eyaleti” oluşturulmuştur. Eyaletin Beylerbeyiliğine, Kanuni zamanında Osmanlı donanmasının başı olan (Kaptan-ı derya) Barbaros Hayreddin Paşa olması sebebiyle O getirilmiştir. Bundan dolayı eyaletin adı “Kaptan Paşa Eyaleti” olarak da anılmakta ve bazen kaynaklarda bu şekilde yazılmaktadır.

Kaptan Paşa Eyaleti'nin en önemli sancaklarından biri hiç şüphesiz ki Midilli Sancağı idi. Çünkü Midilli adası Anadolu ana karasına en yakın ve en büyük ada idi, hemen Balıkesir-Ayvalık'ın karşısındaydı. Bu yüzden yukarı da bahsettiğimiz gibi konumu itibarıyla güvenlik, ticaret, deniz taşımacılığı vs. pek çok yönden stratejik bir noktadaydı. Bugün de hala bu önemini korumaktadır. Adanın fethinden sonra, Osmanlı yönetimi hemen harekete geçerek buranın siyasi organizasyonunu oluşturmuş, bir Sancakbeyi, Mahkeme Kadısı ve Subaşı tayin edilmiştir. Kadı'nın kontrolünde adanın erkek nüfus

sayımı yapılmış, köyleri ve kazaları tespit edilmiş, üretilen zirai ürünlerin, tahıl ve meyvenin nerde yıllık ortalama ne kadar üretildiği yazılı kayıtlara (tahrir defteri) geçirilmiştir. Ayrıca adaya kaleler inşa edilmiş veya var olan kaleler onararak, kale komutanı (dizdar) ve askerleri buraya yerleştirilmişlerdir. Bunlar Sancakbeyi'nin emrinde adanın güvenliğinden sorumlu idiler. Özellikle derya beyleri de denilen ada sancakbeyleri çok önemli görevli ifa etmekteydiler. XVI. Yüzyıl arşiv kayıtlarına göre adada biri Midilli merkez kazada, bir diğeri Molova kazasında olmak üzere iki kale vardır. Sonradan bunlara XVII. Yüzyılda Sığır limanında yapılan Sığır kalesi de eklenmiştir. Kale sayısı yıllar içinde artacaktır. Bizim incelediğimiz dönemde Midilli ve Molova kalelerinde ne kadar asker ve geri hizmet kıtaları olduğunu adlarını ve sayılarını tablo halinde vermiştik. Ayrıca kalelerde bulunan cephanelikde ne gibi silahların olduğu sayıları ve adları ile birlikte verilmiştir. Bunun dışında XVI. Yüzyıl ve sonrasında Midilli'nin coğrafi özellikleri ve önemli limanları üzerinde kaynakların verdiği bilgiler ölçüsünde tanıtılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), MD (Mühimme Defteri)*, 3, s. 419/1202, *BOA MD*, 6, s. 390/820, *BOA MD* 12, s. 174/436, *BOA MD*, 18, 84/184, *BOA MD*, 18, 142/300, *BOA MD*, 22, 64/133, *BOA MD*, 22, 13/33, *BOA MD*, 6, 390/820, *BOA MD*, 14, 880/1288, *BOA MD* 14, 493/695, *BOA MD* 22, 64/134, *BOA MD* 41, 25/51
- Bostan, İ. (1992). *Bahriye Teşkilatı; XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Braudel, F. (1990). *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (Cilt I). İstanbul: Eren Yay.
- Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (Cilt II). İstanbul: Enderun Yay.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)* (Cilt XIX). (1935). İstanbul: Devlet Matbaası.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kiel, M. (2004). Machiel Kiel, "The Island of Lesbos-Midilli Under The Ottomans, 1462-1912 Remarks On Its Population, Economy and Islamic Monuments". *II. National Symposium On The Aegean Islands 2- 3 July 2004 Bildirileri* (s. 54-61). Gökçeada-Çanakkale: TUDAV (Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı).
- Pirireis. (1973). *Kitab-ı Bahriyye* (Cilt I). (Y. S. (çev.), Dü.) İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Randolph, B. (1998). *The Present State of the Islands in The Archipelago Sea of Constantinopol (Ege Takımadaları)*. (Ü. Koçer, Çev.) İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Yay.
- Şahin, İ., ve Emecen, F. (1999). Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I. *Belgeler*, XIX(23), 45-63. 1999 tarihinde alındı
- Ünal, A. A. (2002). *16. Yüzyılda Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinde Midilli Sancağı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi).

